

22. *Смирнов Э. А.* Основы теории организации.— М.: Аудит, ЮНИТИ, 1998. — 375 с.

23. *Мескон М. Х., Альберт М., Хедоури Ф.* Основы менеджмента: Пер. с англ. — М.: Дело, 1992. — 702 с.

Стаття надійшла до редакції 13.04.06

УДК 658.155

Л. М. Дзюбенко, ст. викл.
кафедри економіки підприємств,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРИБУТКОВОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Розглянуто взаємозв'язок прибутковості і конкурентних переваг. Розкрито організаційно-економічні передумови формування прибутковості, стратегічні фактори підприємства.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: прибутковість підприємства, конкурентні переваги, стратегічні фактори підприємства.

Кардинальні зміни умов діяльності деревообробних комбінатів, викликані високими темпами науково-технічного прогресу, надають підприємствам нові можливості для досягнення переваг у ринковій конкуренції. Однак, вони ж створюють і певні труднощі, оскільки сучасні технологічні рішення нерідко потребують ресурсів та інших організаційних підходів для своєї реалізації. Важливу роль тут відіграє управління прибутковістю підприємства, спрямоване на розробку нових організаційно-економічних рішень, які дозволять йому своєчасно реагувати на мінливі виклики конкурентного середовища.

Між процесами поточного функціонування і розвитку підприємства є істотні відмінності, але організаційно-економічний механізм і прибутковість обумовлюють необхідність застосування різних підходів до інтеграції обох процесів до єдиної системи. І чим вище динаміка зовнішнього середовища, тим більше досягнення підприємством успіху на ринку визначається його конкурентоспроможністю і здатністю до розвитку. Тому даний аспект має враховуватися першочергово.

Проблемі прибутку підприємства приділено увагу у працях як вітчизняних, так і зарубіжних вчених — І. О. Бланк, Ю. В. Богатін, А. Дайле, В. П. Кодацкий, А. П. Наливайко, В. М. Опарін, Р. А. Фатхутдінов, В. А. Швандар, Г. О. Швиданенко та інші [1—8]. Однак, мало дослідженим є взаємозв'язок прибутковості і конкурентних переваг, передумов формування прибутковості та стратегічних параметрів підприємства, які становлять мету цієї статті.

Організаційно-економічний механізм за цільовим характером виокремлює: 1) поточне функціонування механізму пов'язане із забезпеченням «внутрішньої ефективності» підприємства, тобто з такою взаємодією його елементів, що дозволяє реалізувати організаційні цілі на заданому рівні. Основним результатом його дії є задоволення потреб клієнтів підприємства; 2) розвиток механізму спрямований на досягнення «зовнішньої ефективності» — на таку зміну перших, що дає можливість оптимізувати організаційні цілі в нових умовах. Механізм розвитку на відміну від поточного функціонування менш стабільний, тому що адаптація завжди припускає реакцію на нові, багато в чому унікальні впливи середовища.

Заходи розвитку механізму підприємства спрямовані на удосконалення поточного функціонування й окремих його складових. Можна сказати, що даний механізм є сполучним елементом між стратегією і поточним функціонуванням. За рахунок його дії обрані стратегічні позиції перетворюються в конкурентні переваги, що забезпечують прибуткове функціонування підприємства. *Конкурентними перевагами* будемо називати такі виняткові характеристики, які дозволяють одержувати підприємству більшу прибутковість у довгостроковому періоді за рахунок обмеження конкуренції на обраному сегменті ринку. Взаємозв'язок конкурентних переваг і прибутку підприємства показано на рис. 1.

Отже, значний ступінь невизначеності й унікальності вирішуваних завдань розвитку потребує більш високого рівня взаємодії окремих підрозділів, ретельнішого прогнозування і планування, підвищеної оперативності при прийнятті рішень. Тому, процес стратегічного позиціонування завершується затвердженням основних напрямів розвитку підприємства, що являють собою не просто заплановані показники і напрями розвитку, а конкретні заходи мають визначені терміни, виконавців і забезпечені необхідними ресурсами. Результатами їх виконання мають бути розробка нової продукції, впровадження нових технологій, перебудова організаційної структури, удосконалення мотивації праці, а також модернізація інших елементів механізму поточного функціонування підприємства.

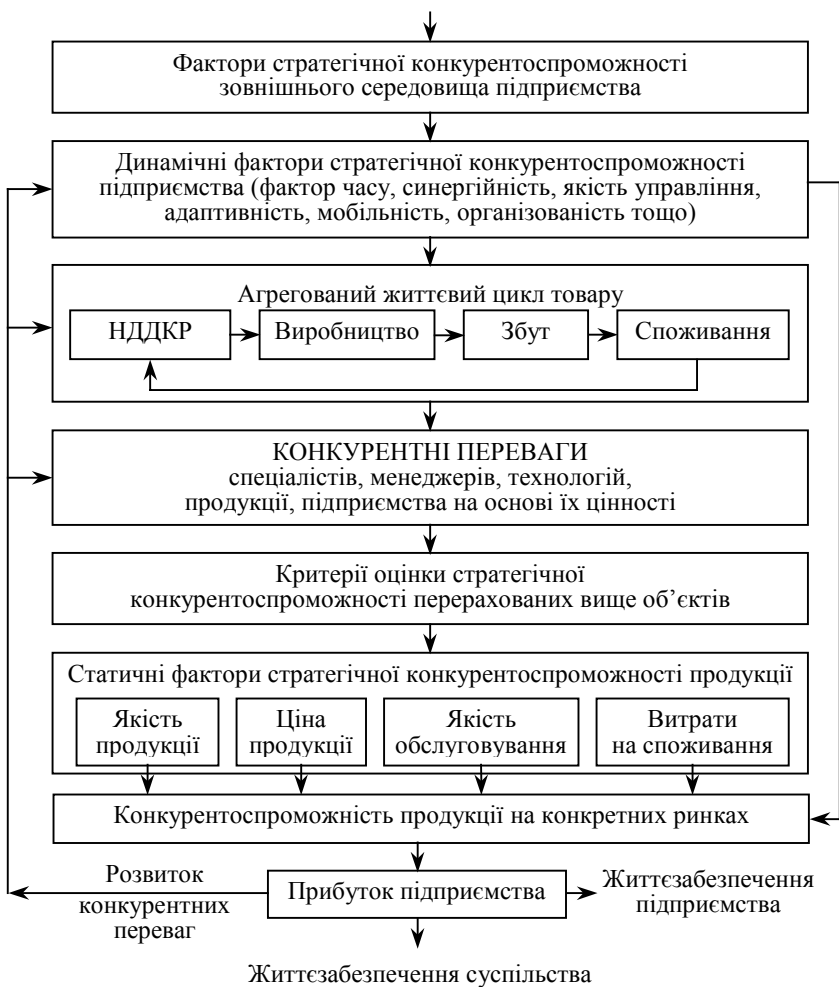

Рис. 1. Взаємозв'язок конкурентних переваг і прибутку підприємства

У якості стратегічних параметрів підприємства виступають такі фактори: *потреби*, на задоволення яких спрямована господарська діяльність; *технології* — із їхньою допомогою відбувається задоволення цих потреб; *ресурси*, що залучаються підприємством для забезпечення своєї діяльності. Зазначені фактори мають безпосереднє відношення до відтворювального процесу і визначають стратегічну реакцію підприємства на якісну зміну зовнішнього се-

редовища. За рахунок їх своєчасного й оптимального комбінування підприємство прагне досягти конкурентних переваг на ринку.

Рівень впливу різноманітних факторів на досягнення конкурентних переваг нерівнозначний. *Ресурсний* фактор найтрадиційніший, тому що пов'язаний із оборотом капіталу. Основна конкурентна перевага, що він забезпечує — ефект масштабу виробництва. Споконвічно його вплив був найбільш значним і дотепер продовжує переважати в деяких галузях промисловості. *Технологічний* фактор обумовлений впливом науково-технічного прогресу і спрямований на досягнення оптимальних для споживача техніко-економічних характеристик виробленої продукції. Із зростанням темпів науково-технічного прогресу він поступово став визначальним у завоюванні конкурентних переваг у галузях, що розвиваються. І нарешті, в останні десятиліття спостерігається посилення впливу *фактору потреб*, породжений ускладненням запропонованих вимог та індивідуалізацією запитів споживачів. Зростання його важливості викликано розвитком сучасних інформаційних технологій і засобів автоматизації, які дозволяють підприємствам своєчасно реагувати на міцніючу динаміку потреб.

Вибір періоду стратегічного планування підприємства залежить від динаміки кожного із трьох перерахованих факторів та співвідношень між ними. На нього може впливати період окупності інвестицій, тривалість життєвого циклу базових технологій і мінливість запитів споживачів. Той фактор, який є найбільш істотним у галузі, буде визначати мінімальний відрізок часу перегляду стратегії. Максимальний період устанавлюється за динамікою найменш вагомого фактору.

Чим коротше час стратегічної реакції, тим менш буде формалізований організаційно-економічний механізм розвитку підприємства, тим тісніша взаємодія потрібна від підрозділів для його втілення в життя. У будь-якому випадку процес реалізації стратегії розвитку унікальний і потребує індивідуального підходу, що дозволяє своєчасно, якісно і економічно здійснювати цілі розвитку без порушення перебігу діяльності підприємства.

Передумови формування прибутковості інтегровано відображають кількісні й якісні чинники діяльності підприємства. Управління формуванням та розподілом маси прибутку ґрунтується на впливі на нього через фактори, що визначають прибутковість. Оскільки прибутковість є інтегрованим показником, то на нього впливають усі фактори діяльності підприємства. Залежно від рівня дії вони поділяються на екзогенні і ендогенні.

До екзогенних передумов формування прибутковості належать ті, що характеризують ситуацію на ринку, тобто збалансованість попиту і пропозиції. Діяльність підприємства починається з марке-

тингових досліджень для визначення його місця на ринку, прогнозування відповідних заходів. Підприємство не може безпосередньо впливати на ці фактори, однак мусить максимально їх враховувати. Адже, безглуздо випускати продукцію, яка потім не матиме збуту. Зміна ситуації на ринку (поява нових товаровиробників, нових ідентичних товарів, переорієнтування попиту на інші товари) може істотно вплинути на рівновагу попиту і пропозиції, що відіб'ється на обсязі продажу і цінах, а в підсумку — на прибутковості.

Ендогенні передумови формування прибутковості відображають діяльність самого підприємства. Вони поділяються на дві групи: техніко-економічні та комплексні. Система техніко-економічних факторів визначається характером і умовами формування прибутку на підприємстві та ринку. На прибутковість підприємства впливають такі фактори, як: збільшення обсягу виробництва і реалізації продукції; збільшення ціни одиниці продукції; скорочення затрат на виробництво і реалізацію одиниці продукції. Отже, виділяються три узагальнюючі фактори: обсяговий, ціновий і витратний. Обсяг продажу і ціна діють прямо пропорційно, собівартість — обернено пропорційно. Ці фактори впливають на прибутковість як кожен окремо, так і сукупно. Їх сукупна дія відображається в інтегрованих факторах асортименту і структури продукції підприємства.

Вплив фактора асортименту проявляється в установленні певного набору продукції з різними цінами і собівартістю. Заміна одного товару на інший (з іншою нормою прибутку) веде до збільшення чи зменшення загальної маси прибутку. Тому, підприємство намагається випускати найбільш прибуткову продукцію для максимізації маси прибутку. Однак, необхідність утримувати певну нішу на ринку обумовлює випуск і менш прибуткової продукції.

Дія фактора структури за своїм характером подібна до впливу асортименту. Однак у даному разі змінюється не номенклатура продукції, а частка окремих груп у загальному випуску. Збільшення питомої ваги більш прибуткової продукції за рахунок менш прибуткових веде до збільшення загальної маси прибутку, і навпаки. Водночас можливості підприємства впливати на прибуток через даний фактор досить обмежені, оскільки структура випуску продукції визначається потребами конкретного ринку.

Обсяговий, ціновий та витратний фактори за характером дії є узагальнюючими. В них у кінцевому підсумку відображаються показники виробництва і реалізації продукції. У свою чергу, на них впливає безліч первинних факторів. Цей вплив має системний характер, пов'язаний з підпорядкованістю факторів між собою. Система факторів формування прибутковості зображена на рис. 2.

Рис. 2. Система факторів формування прибутковості підприємства

Маса прибутку підприємства визначається на підставі балансу як різниця між валовими доходами і валовими витратами, яка за економічним змістом містить прибуток від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності. Переважає прибуток від операційної діяльності, який формується за рахунок реалізації продукції і залежить від двох чинників: маси прибутку у виробленій продукції і зміни частки прибутку у залишках нереалізованої продукції. Маса прибутку у виробленій продукції визначається трьома узагальнюючими показниками: продуктивністю виробництва, ціною, витратами.

Продуктивність виробництва залежить від трьох груп факторів, які характеризують складові елементи виробничого процесу, а саме: використання основного капіталу, трудових і матеріальних ресурсів. З кожного напрямку виокремлюються два види факторів — екстенсивні та інтенсивні. Екстенсивними факторами є фондо- і матеріалобезпеченість, чисельність працюючих, інтенсивними — фондо- і матеріаловіддача, продуктивність праці. Вплив трудових чинників визначається забезпеченістю кадрами та продуктивністю праці.

Ціна є визначальним фактором формування прибутковості і залежить від: а) ендогенних чинників — собівартість одиниці продукції та норма її прибутку. Зниження рівня собівартості є завжди доцільним і не повинно досягатися за рахунок зниження якості, бо це може призвести до зменшення обсягу продажу. Оптимізація норми прибутку має забезпечити підприємство достатнім власним капіталом і не вести до значного зростання ціни, що негативно відіб'ється на реалізації продукції; б) екзогенних чинників — попит і пропозиція. Управління ціною полягає в узгодженні ендогенних чинників із екзогенними. Мінімізація ціни при цьому спрямована до такого рівня собівартості, щоб навіть при непередбаченому падінні цін на ринку підприємство отримало певний прибуток, а при значному зниженні збитки були б мінімальними.

На *витрати* впливають структурні й відповідні техніко-економічні фактори, які відображають складові елементи собівартості та характеризують формування витрат з кожного елемента, включають місткість витрат та їх вартість. Зменшення ємності витрат є основним чинником зниження собівартості, оскільки вартісний фактор є екзогенним.

Комплексні фактори відображають вплив певних тенденцій розвитку економіки на прибутковість і діють не самі по собі, а через окремі техніко-економічні фактори. Причому цей вплив може здійснюватись одночасно через кілька техніко-економічних факторів і мати комплексний характер. До комплексних факторів, які впливають на прибуток, належать: технічне вдосконалення виробництва, підвищення його ефективності, поліпшення якості продукції.

Вплив технічного вдосконалення виробництва на прибуток доволі складний. Розроблення і впровадження нової техніки та сучасних технологій потребують значних коштів, що відображається в зростанні затрат. Головним при цьому є маса прибутку, тобто зростання доходів від продуктивнішого обладнання має випереджати зростання витрат. Безпосередній вплив технічного вдосконалення виробництва на прибутковість відбувається через узагальнюючі техніко-економічні фактори: зростання обсягу виробництва, певне зростання цін. Рівень собівартості може як зростати, так і зменшуватись. При цьому зростання рівня собівартості має обов'язково супроводжуватись поліпшенням якісних характеристик продукції.

Підвищення прибутковості виробництва може досягатись як через його технічне вдосконалення, так і на основі раціоналішого використання наявного виробничого потенціалу. Це забезпечується насамперед за рахунок удосконалення системи управління виробничим процесом. У результаті підвищуються матеріало- і фондovіддача, продуктивність праці, що сприяє зростанню обсягів виробництва і зниженню собівартості продукції.

Підвищення якості продукції є доволі складним комплексним фактором, що потребує додаткових затрат, тобто можуть зростати і витрати, і ціни. Однак, цей фактор сприяє зростанню обсягу продажів, адже в сучасних умовах насиченого ринку саме якість є основним чинником успіху в реалізації продукції.

Отже, передумови формування прибутковості визначаються широким колом факторів, які відбивають усі аспекти фінансово-господарської діяльності підприємства. При цьому недоцільно і неможливо поділяти ці фактори на основні та другорядні. Кожен з них може як забезпечити високий рівень прибутку, так і спричинити істотні збитки.

Таким чином, сьогодні для більшості підприємств визначальними стратегічними факторами залишаються ресурсний і технологічний. Причому вплив останнього постійно посилюється. Потреба в активізації науково-технічного розвитку викликає необхідність у посиленні ролі дослідницьких і проектних підрозділів, упровадженні нових організаційно-економічних рішень. Внаслідок цього в практиці господарювання одержують широке поширення різноманітного роду структури — починаючи від створення тимчасових груп і комітетів для оперативного вирішення окремих впроваджень, закінчуючи стійкими ринково-стратегічними структурами, які забезпечують комплексну реалізацію стратегії в обраній зоні господарювання.

Література

1. Богатин Ю. В., Швандар В. А. Производство прибыли: Учеб. пособие для вузов. — М.: Финансы, ЮНИТИ, 1998. — 256 с.
2. Дайле А. Практика контроллинга: Пер. с нем. / Под ред. и с предисл. М. Л. Лукашевича, Е. Н. Тихоненковой. — М.: Финансы и статистика, 2003. — 336 с.
3. Економіка підприємства: Підручник / За заг. ред. С.Ф. Покропивного. Вид. 2-е, перероб. та доп. — К.: КНЕУ, 2000. — 528 с.
4. Кодацький В. П. Прибыль. — М.: Финансы и статистика, 2002. — 128 с.
5. Наливайко А. П. Теорія стратегії підприємства. Сучасний стан та напрямки розвитку: Монографія. — К.: КНЕУ, 2001. — 227 с.
6. Опарін В. М. Фінанси (Загальна теорія): Навч. Посібник. — 2-ге вид., доп. і перероб. — К.: КНЕУ, 2001. — 240 с.
7. Фатхутдинов Р. А. Стратегический маркетинг: Учебник для вузов. 3-е изд. — СПб.: Питер, 2003. — 347 с.
8. Швиданенко Г. О., Олексюк О. І. Сучасна технологія діагностики фінансово-економічної діяльності підприємства: Монографія. — К.: КНЕУ, 2002. — 192 с.

Стаття надійшла до редакції 04.04.06

УДК 658.589

Л. М. Хоменко, канд. екон. наук, старший викладач,
Київський національний економічний університет
ім. Вадима Гетьмана

ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ОСНОВНИХ ПОНЯТЬ ТЕОРІЇ ТЕХНІЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Розкрито взаємозв'язок понять «технічний розвиток підприємства», «відтворення засобів праці», «оновлення засобів праці», «відновлення засобів праці», «технічні інновації», за критерієм якісної основи відтворення уточнено види, форми та напрямки технічного розвитку підприємства.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: технічний розвиток підприємства, відтворення засобів праці, оновлення засобів праці, відновлення засобів праці, технічні інновації.

Сучасні процеси ринкового реформування економіки України докорінно змінюють середовище функціонування суб'єктів господарювання. Воно стає складнішим, динамічнішим і невизначенішим. Вміння пристосуватися до змін у середовищі шляхом